

סיכום הכנסת ה-25 והממשלה ה-37: הבדואים בנגב

אוגוסט 2026

במהלך כהונת הכנסת ה-25 והממשלה ה-37 נמשכה ואף החריפה המדיניות הפוגענית והמפלה כלפי האוכלוסייה הבדואית בנגב, ובמיוחד בכל הנוגע לקרקע, לתכנון ולהתיישבות. שורה של החלטות ממשלה, צעדי מדיניות ופעולות בשטח העמיקו את הפגיעה בזכויותיהם של האזרחים הבדואים ואת הדרתם מהמרחב. לצד זאת גבר השיח המציג את הבדואים כ"איום", כבעיה ביטחונית וכמי ש"משתלטים" על קרקעות המדינה – שיח שקרי המעניק לגיטימציה להחמרת אמצעי האכיפה, להריסות ולדחיקת קהילות ממקומות מושבן.

רקע

האוכלוסייה הבדואית בנגב סובלת זה עשרות שנים מאפליה ממוסדת ביחס לאוכלוסייה היהודית. פערים אלה תועדו במחקרים רבים וקיבלו ביטוי בפסקי דין, בהחלטות ממשלה, בדוחות מבקר המדינה ובמסמכים רשמיים נוספים. האפליה ניכרת בתחומים רבים, ובהם תכנון ודיר, תשתיות, חינוך ובריאות, אך היא בולטת במיוחד במדיניות הקרקעות.

במקביל למאמצי המדינה להרחיב את ההתיישבות היהודית בנגב – באמצעות הקמת יישובים כפריים חדשים, הכשרת חוות בודדים ועידוד אוכלוסייה יהודית להתיישב שם – מדיניותה כלפי האוכלוסייה הבדואית פועלת בכיוון הפוך. במשך עשרות שנים מבקשת המדינה לרכז את הבדואים בשטח מצומצם ככל האפשר בצפון-מזרח הנגב, תוך דחיקת קהילות ממקומות מושבן, אי-הכרה בכפרים ושליטת האפשרות לקיים בהם אורח חיים כפרי. הריסת בתים משמשת ככלי מרכזי למימושה של מדיניות זו.

מדיניות הדחיקה והריכוז באה לידי ביטוי גם במערכת התכנון. תוכניות מתאר והחלטות ממשלה המוצגות ככלים ל"הסדרת" ההתיישבות הבדואית מבוססות לא פעם על אי-הכרה בכפרים קיימים, על העתקת תושבים ממקומות מגוריהם ועל ריכוזם ביישובים אחרים. במקום להתאים את התכנון לצורכי האוכלוסייה ולהכיר בזיקות ההיסטוריות, החברתיות והתרבותיות שלה למרחב, התכנון משמש פעמים רבות כלי לצמצום נוכחותה בו ולשליטת זכויותיה בקרקע.

כשליש מהאוכלוסייה הערבית בנגב – כ-80 אלף בני אדם – מתגוררים ב-35 כפרים בדואיים שהמדינה מסרבת להכיר ברובם או להסדירם מבחינה תכנונית או מוניציפלית. רבים מהכפרים התקיימו עוד לפני הקמת מדינת ישראל; אחרים נוצרו בשנות החמישים, לאחר שהמדינה העבירה בכפייה קהילות בדואיות מאדמות שבהן חיו והחזיקו באופן מסורתי אל שטח מצומצם יותר בצפון-מזרח הנגב, המכונה "אזור הסייג". יתר האוכלוסייה הבדואית, כ-170 אלף תושבים, מתגוררת בשבע העיירות שהקימה המדינה וב-11 יישובים שהוכרו רשמית, אך חלקם עדיין אינם מוסדרים באופן מלא מבחינה תכנונית ותשתיתית.

להלן עיקרי המדיניות של הממשלה בכנסת הנוכחית בקשר עם האוכלוסייה הבדואית בנגב.

הריסת בתים וכפרים בדואיים וגירוש תושביהם לצורך הקמת כבישים ויישובים יהודיים

חלק מהתוכניות לפינוי כפרים בדואיים ולהקמת יישובים חדשים בנגב התקבלו וקודמו כבר בידי ממשלות קודמות. כך, למשל, ההליך לפינוי **אום אל-חיראן** נמשך שנים, ותוכנית **מבואות ערד** מבוססת על החלטת ממשלה ממרץ 2022. ואולם, הממשלה ה-37 לא רק המשיכה לקדם ולממש תוכניות אלה, אלא גם החריפה באופן ניכר את מדיניות האכיפה, הגירוש וההריסות כלפי האוכלוסייה הבדואית.

במהלך כהונת הכנסת הנוכחית הייתה עליה משמעותית בהריסות בתים של בדואים בנגב. **בשנת 2024 בוצעו 5,231 הריסות בנגב, לעומת 2,850 בשנת 2022 ו-1,073 בשנת 2014.** ביולי 2024 הועברה הרשות לאכיפה במקרקעין ממשרד האוצר למשרד לביטחון לאומי, והשר הציג את העלייה כתוצאה רצויה ו**הצהיר** כי האכיפה "תימשך ביתר שאת".

במקביל המשיכה הממשלה לקדם תוכניות התיישבות ותשתית שבמסגרתן מפונות קהילות בדואיות ממקומות מושבן. הדוגמה הבולטת ביותר למדיניות זו היא **אום אל-חיראן**. בנובמבר 2024 השלימה המדינה את פינוי הכפר והריסתו, לאחר עשרות שנים שבהן התגוררו בו בני שבט אבו אלקיעאן. עם ביצוע ההריסות נסללה הדרך להקמת היישוב דרור. דרור (לשעבר חירן) מוקם על קרקעות הכפר ומיועד לכ-2,400 משפחות ולכ-10,000 תושבים; בשנת 2025 כבר דווח על שיווק מגרשים לבנייה בו. כלומר, במקום להסדיר את מגוריהם של תושבי **אום אל-חיראן** במקום שבו חיו מאז שהמדינה עצמה העבירה אותם אליו בשנות החמישים, פונתה הקהילה והשטח הועמד להקמת יישוב חדש עבור האוכלוסייה היהודית.

אותה מדיניות באה לידי ביטוי גם בתוכניות פיתוח ותשתית. במאי 2024 הרסה המדינה כ-50 מבנים ב**בואדי אל-חליל**, סמוך לאום בטין, כדי לפנות את השטח להמשך הרחבת כביש 6 דרומה. המבנים היו בתיים של בני שבט אבו עסא, ומאות תושבות ותושבים, בהם כ-150 ילדים, נותרו בעקבות ההריסה ללא קורת גג. במקביל מקודמת עקירתו של הכפר ראס ג'ראבה, הצמוד לדימונה. המדינה דרשה את פינוי הכפר לצורך הרחבתה של דימונה, אף שהתושבים ביקשו להשתלב בעיר המורחבת ולהישאר במקומם. בנובמבר 2025 דחה בית המשפט העליון את ערעור התושבים ואישר את פינויים של כ-500 בני אדם בתוך 90 יום, אף שהדגיש כי טרם נמצא להם פתרון חלופי מוסכם.

במקביל לפינוי ולהריסה של קהילות בדואיות קיימות, המדינה מקדמת הקמת יישובים יהודיים חדשים במרחבים שבהם חיה אוכלוסייה בדואית. המקרה הבולט כיום הוא תל ערד ותוכנית **"מבואות ערד"**. התוכנית כוללת ארבעה יישובים חדשים המיועדים לאוכלוסייה היהודית – שלהבית, עירית, צבר וחבצלת הנגב – ולצדם יישוב בדואי אחד, מרווה. ביוני 2026 **דיווח "הארץ"** כי לצורך מימוש התוכנית נדרשים תושבים בדואים המתגוררים באזור תל ערד מאז שנות החמישים לעזוב את בתיים, וכי מרווה אינו צפוי לקלוט את כלל תושבי הקהילה – כך שהמהלך עלול להוביל גם לפיצולה.

באופן דומה, הממשלה היוצאת ומוסדות התכנון המשיכו לקדם תוכנית שמקורה בהחלטת ממשלה מאפריל 2022, ובינואר 2026 אישרה את הקמתם של חמישה יישובים קהילתיים חדשים לאורך ציר כבישים 25-80 שבין באר שבע לדימונה: נבטים דרום, גבעות עדרים, טלם-תלמה, טליה ודיה חדש. חלק מהיישובים יוקמו על שטחיהם של כפרים בדואיים קיימים או מתוכננים בצמוד אליהם. כך, טליה מתוכנן על שטחו של הכפר הלא מוכר **אום ראתם**, שבו מתגוררים כ-1,900 תושבים. וטלם-תלמה מתוכנן בצמוד לאום מתנא, כפר שבו מתגוררים כיום כ-1,200 בני אדם ובו מרכז חינוכי, שטחי חקלאות ועסקים מקומיים.

התמונה המצטברת ממקרים אלה ממחישה את הפער במדיניות המרחבית: בעוד שהמדינה מקדמת עבור האוכלוסייה היהודית הקמת יישובים חדשים (בלי כל ערובה שיישובים אלו יאוכלסו),

הרחבת ערים ותשתיות ופיזור אוכלוסין ברחבי הנגב, קהילות בדואיות החיות באותו מרחב נתקלות באי-הכרה, בהריסות, בפינוי ובריכוז באתרים שבהם הן לא מעוניינות לגור ושאינם מתאימים לצורכיהן.

הקפאה של הליכי הכרה

הממשלה היוצאת עיכבה והקפיאה הליכי הכרה והסדרה שעליהם החליטו ממשלות קודמות. כך למשל אירע בכפר רח'מה הסמוך לירוחם: בהחלטת ממשלה מס' 1362 מאפריל 2022 הוחלט על הקמתם והסדרתם של שלושה יישובים עבור האוכלוסייה הבדואית: רח'מה, עבדה וח'שם זנה, והוטל על רשות הבדואים להשלים את הליכי התכנון, הפיתוח והאכלוס שלהם. ואולם, באוקטובר 2024, תחת הממשלה היוצאת, הורה השר הממונה על רשות הבדואים, עמיחי שיקלי, [להקפיא](#) את הסדרתו של רח'מה ללא מועד לחידושה, בעקבות התנגדותה של ראשת מועצת ירוחם נילי אהרון להקצאת כ-500 דונם משטח המועצה לטובת היישוב. זאת לאחר שנים של תכנון ולאחר שכבר הושקעו במהלך עשרות מיליוני שקלים, לרבות בסלילת כביש ובהקמת בית ספר זמני. אמנם, ההקפאה לא הפכה לביטול סופי של ההכרה: בסוף דצמבר 2024 אושרה תוכנית המתאר להקמת היישוב הכפרי רח'מה, וב-30 באפריל 2025 היא פורסמה למתן תוקף. אך המקרה ממחיש את חוסר היציבות המאפיין גם הליכי הסדרה שכבר זכו להכרה ממשלתית, ואת יכולתו של הדרג הפוליטי לעכב את מימושה גם לאחר שנים של תכנון והשקעה. לעומת זאת, הקמת יישובים יהודים מתבצעת בהליכי בזק, כשכל מוסדות התכנון ורשויות הממשלה מגויסות למטרה.

תוכנית שיקלי להסדרת ההתיישבות ותביעות הבעלות בנגב

בינואר 2024 העבירה הממשלה, במסגרת החלטת ממשלה מס' 1317, את האחריות על הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב למשרד התפוצות והמאבק באנטישמיות בראשות השר עמיחי שיקלי. בהמשך קידם שיקלי מדיניות חדשה לטיפול בתביעות הבעלות, שאושרה ביום 5.6.2025 בהחלטת ממשלה מס' 3101 (בדו/9). ההחלטה נועדה, בין היתר, לצופף ולרכז את ההתיישבות הבדואית, להסדיר תביעות בעלות ולהבטיח למדינה יכולת לקדם תכנון גם בשטחים הנתבעים. בשלב הראשון נקבע פיילוט בחמישה יישובים בדואיים מוכרים – כסייפה, מרעית, סעווה, אבו תלול ולקיה.

במסגרת המתווה ניתנת לתובעי הבעלות תקופה מוגבלת להגיע להסכמי פשרה עם המדינה. במשך ששת החודשים הראשונים מוצעות תמורות מוגדלות בקרקע או בכסף, ולאחר מכן מופחתת התמורה ב-25% מדי חודש במשך ארבעה חודשים. בתום התקופה, מי שלא הגיע להסכמה מאבד את הזכאות לתנאים המוגדלים, והמדינה רשאית, בהתאם לנסיבות, לקדם הליכי הפקעה, שינוי ייעוד או גריעת שטחים מתחומי היישוב. בכך נוצר מנגנון לחץ משמעותי על תובעי הבעלות לוותר על חלק מתביעותיהם ההיסטוריות בתוך פרק זמן קצוב.

כמו מתווה פראוור, שנגזר בעבר בעקבות התנגדות ציבורית רחבה, והצעות אחרות של המדינה במהלך השנים, גם מתווה שיקלי פוגע בזכויותיהם של האזרחים הבדואים לקניין, לשוויון, לתרבות ולגישה לערכאות. וכמו תוכניות רבות קודמות, גם החלטת הממשלה שעומדת בבסיס המתווה הנוכחי התקבלה ללא הליך של שיתוף הציבור הבדואי, ראשי הרשויות ותובעי הבעלות. בחודשים האחרונים החל גם היישום בפועל, כשרשות הבדואים פרסמה קול קורא ראשון במסגרת התוכנית, לגבי מרעית ואבו תלול. לפי הדיווחים, תובעי הבעלות נדרשים להתאגד ולהגיע להסכמות לגבי הסדרת תאי השטח, כאשר אי הגעה להסכמה בתוך פרק הזמן שנקבע עלולה להביא להפחתת התמורות ולהמשך הליכי תכנון ואכיפה מצד המדינה.

החינוך בחברה הבדואית בנגב והניסיון להקים רשות חינוך נפרדת

מערכת החינוך הבדואית בנגב ממשיכה לסבול מפערים עמוקים וממחסור בתשתיות, ובכפרים הלא מוכרים המצב חמור במיוחד, בשל היעדר שיוך מוניציפלי ומצב פיזי ירוד של מוסדות החינוך. בדיון בוועדת החינוך של הכנסת ביוני 2024 מסרו ראשי רשויות כי למעלה מ-5,000 ילדים בדואים בגילי 3-5 נותרו בשנה הקודמת בבית ולא למדו בגן; בפברואר 2026 הוצג בכנסת נתון שלפיו כ-4,000 ילדים בגיל בית הספר היסודי בכפרים הלא מוכרים עדיין אינם זוכים למסגרת חינוכית מוסדרת.

במקום לחזק את הרשויות הבדואיות ואת יכולתן לנהל בעצמן את מערכות החינוך, קידמה הממשלה הקמת רשות חינוך ממשלתית ייעודית לכפרים הלא מוכרים, שתעניק ישירות שירותי חינוך לעשרות אלפי תלמידים המתגוררים מחוץ לתחומי הרשויות המקומיות. זאת על אף שבעבר פעלה "רשות החינוך לבדואים" שבאמצעותה ניהל משרד החינוך את בתי הספר הבדואיים, והיא בוטלה בשנת 2004 לאחר ביקורת ומחאה; מאז הועבר ניהול החינוך לרשויות המקומיות. בפברואר 2026 קיימה הוועדה המיוחדת לפיקוח על תהליכי הסרת חסמים בכנסת דיון שבו נדון קידום המהלך על ידי משרד החינוך.

בריאות

הפערים בשירותי הבריאות בחברה הבדואית בנגב נותרו עמוקים, ובולטים במיוחד בתחום בריאות האם והילד. כך, בשנת 2023 עמד שיעור תמותת התינוקות בקרב הבדואים בנגב על 9.2 ל-1,000 לידות, לעומת 1.9 בקרב האוכלוסייה היהודית. למרות פערים אלה, בתקופת הממשלה היוצאת נפגעו גם שירותים שנועדו לצמצמם.

בנובמבר 2025 הפסיק משרד הבריאות, בשל מחסור תקציבי, את תוכנית המגשרות, שפעלה ב-26 תחנות טיפת חלב ביישובים הבדואיים בנגב. המגשרות, נשים בדואיות שעברו הכשרה ייעודית, תיווכו בין הצוותים הרפואיים למשפחות, הנגישו מידע רפואי וליוו אימהות בנושאי חיסונים, תזונה ומניעת תמותת תינוקות. בעקבות פניות של האגודה לזכויות האזרח וארגוני זכויות אדם ודיונים בכנסת הודיע משרד הבריאות בינואר 2026 כי נמצא תקציב לחידוש התוכנית, אך היא חזרה לפעול רק באמצע אפריל, ובאופן חלקי.

הפגיעה בתוכנית התרחשה במקביל להחלטת הממשלה מס' 2941 מיום 30.3.2025, שבמסגרתה שונו תקציבי תוכנית החומש לחברה הבדואית. בין היתר הוסטו 9 מיליון ₪ שיועדו לתחום הבריאות לטובת תקצוב יחידת יואב של המשטרה לצורכי אכיפה במקרקעין – מהלך הממחיש את סדר העדיפויות הממשלתי: העברת משאבים שנועדו לצמצום פערים בבריאות לטובת הגברת האכיפה כלפי אותה אוכלוסייה.

[סיכום הכנסת ה-25 והממשלה ה-37 – כל המסמכים](#)